

TÍN NGƯỠNG BÀ THU BỒN VÀ BÀ PHƯƠNG CHÈO TRONG ĐỜI SỐNG VĂN HÓA XỨ QUẢNG

Trần Đình Hằng*

Tóm tắt: Quảng Nam là một địa bàn chiến lược trên con đường đi về phương Nam của người Việt, đặc biệt là nhờ vào vai trò thông thương huyết mạch nối liền núi - biển của sông Thu Bồn, đã làm nên diện mạo đa dạng, phong phú của di sản văn hóa làng xã xứ Quảng. Trong đó, nổi bật tín ngưỡng thờ nữ thần, điển hình là lễ Bà Thu Bồn, lễ hội Bà Phường Chèo, Bà Chợ Được..., mang đậm dấu ấn quá trình tiếp xúc, giao lưu văn hóa Việt - phi Việt trên vùng đất bản lề đặc biệt quan trọng này.

Từ lưu ảnh của nghi lễ hiến sinh, tục ăn trâu truyền thống trong đời sống các cộng đồng tộc người thiểu số miền Trung, ghé chông trong lễ Bà Thu Bồn mang nhiều ý nghĩa biểu tượng thiêng liêng cao quý, phản ánh rõ nét nguồn gốc lâu đời của tín ngưỡng thờ Bà Mẹ Xứ Sở Thiên Y A Na với nhiều hóa thân cụ thể ở mỗi một làng quê. Trở thành vị nữ thần tối linh, thống nhất quân hạt giang sơn rộng lớn từ núi đến biển, đặc biệt chú trọng những huyết mạch thủy lộ như sông Thu Bồn, người Việt đã nhanh chóng tiếp cận, từng bước Việt hóa rồi cũng sáng tạo nên những vị nữ thần gốc Việt và khiêm tốn tôn xưng là “em út” trong hình tượng Bà Phường Chèo, Bà Chợ Được, với những hình tượng, hành trạng tương tự, có phần khiêm tốn hơn. Chính cặp đôi song hành trong quan hệ “gia đình hóa” chị - em của các Bà đã trở thành biểu tượng cho quá trình hòa hảo, giao lưu tiếp biến văn hóa trên dải đất miền Trung, mà Quảng Nam là một vùng đất điển hình.

Từ khóa: Nữ thần, Bà Mẹ Xứ Sở Thiên Y A Na, Bà Chúa Ngọc, Bà Bô Bô, Bà Thu Bồn, Bà Phường Chèo, Bà Chợ Được, tiếp xúc văn hóa, giao lưu văn hóa, phi Việt, tiền Việt.

Trần Đình Hằng: *Beliefs of Lady Thu Bồn and Lady Phường Chèo in the cultural life in Quang region*

Quảng Nam is a strategic area on the way the Viet people were moving to the South. Especially, the roads connecting the mountains and the sea through Thu Bồn river have resulted in diverse, rich village cultural heritage in Quảng region. The cult of worshipping the goddess, typically Lady Thu Bồn, Lady Phường Chèo, Lady Chợ Được festivals, etc., reflect the process of cultural exposure, cultural exchange between Việt and non-Việt people in the particularly important land.

The sacrifice ritual, the traditional buffalo-eating custom of the ethnic minority communities in the Central region, animal sacrifice in Lady Thu Bồn ritual express sacred symbolic meanings and clearly reflect the long-time belief of worshipping Mother of the Thiên Y A Na Land who was the supreme goddess, unifying the management of mountains and sea, especially the important waterway of Thu Bồn river. Việt people quickly received, gradually transformed it, and created Việt goddesses who were humbly called "the youngest" through the image of Lady Phường Chèo, Lady Chợ Được. The sisterhood relation of these ladies has become a symbol of the friendship, cultural exchange, and acculturation in the Central region, typically in Quảng Nam.

Keywords: Goddess, Mother of the Thiên Y A Na Land, Lady Chúa Ngọc, Lady Bô Bô, Lady Thu Bồn, Lady Phường Chèo, Lady Chợ Được, cultural exposure, cultural exchange, non-Việt.